

Fonologija v slovarju novejšega besedja

Peter Jurgec

IZVLEČEK: Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika (prim. Bokal idr. 2003) bo v primerjavi z dosedanjimi splošnimi leksikalnimi viri (SSKJ, SP 2001) drugače obravnaval fonološka vprašanja. Temeljni razliki sta način anketiranja in prikaz izgovora v slovarju.

Ključne besede: neologizmi, fonologija, leksikografija, slovarji, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Slovenski pravopis 2001, tonematika, transkripcija.

ABSTRACT: The phonology in the dictionary of newer standard Slovene words (cf. Bokal et al. 2003) will be treated in a way differing from that in the existing lexical reference books (SSKJ, SP). The basic differences will be in the way of interviewing and in the lexicographic treatment of the pronunciation.

Key words: neologisms, phonology, lexicography, dictionaries, Dictionary of Standard Slovene, Slovene Orthographic Code 2001, tone, transcription.

Članek je delovna faza v nastajanju *Slovarja novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika* (predstavljen je bil v Bokal idr. 2003, tu dalje kar *slovar novejšega besedja*, SNB), pri katerem je moj avtorski delež fonološki prikaz, posebej še prozodija.

1 Uvod

Fonološka slovaropisna načela so se na Slovenskem v 20. stoletju oblikovala na izkušnji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991). Praktično in teoretično jih je uveljavil zlasti J. Rigler, ki je vodil komisijo za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo do vključno četrtega zvezka, nanje pa je ključno vplival še J. Toporišič, neposredno kot vodja začetnih del v komisiji, posredno pa s kritičnimi ocenami slovarja (prim. Toporišič 1969a, 1971, gl. tudi Rigler 1971b).¹ Nasploh je

¹ Od pete knjige SSKJ naprej je otonemljjal V. Nartnik (enako velja za nekatere dopolnitve in spremembe v enozvezkovnem SSKJ, 1997).

mogoče reči, da se je slovenska sinhrona strukturalna fonološka teorija razvijala na podlagi gradiva iz SSKJ, ki je spodbujalo raznovrstne raziskave že med izhajanjem ali kasneje (npr. Pirnat 1979, Rigler 1980, Srebot Rejec 1975, 1992, Jurgec 2004a). Slovaropisna načela SSKJ pa so nasprotno zahtevala, da se kljub sočasnemu napredku na področju ohranja koncept prve knjige SSKJ tudi v vseh naslednjih. Ravno dejstvo, da je tak koncept v precejšnji meri ohranjen v SP 2001, dokazuje kakovost prvotne zasnove SSKJ. V nadaljevanju bom o konceptu SSKJ razpravljal v dveh smereh (in se pri tem navezoval še na druge primerljive priročnike): (1) način določevanja segmentnih in nadsegmentnih značilnosti iztočnic in (2) njihov prikaz v slovarju.

2 Slovarski prikaz izgovora

V najnovejšem slovarju slovenskega knjižnega jezika je smiselno izhajati iz tradicije slovenskega slovaropisja 20. stoletja, hkrati pa fonološki prikaz prilagoditi posebnostim besedja in upoštevati napredek v fonologiji, fonetiki in slovaropisju.

2.1 Dosedanje izkušnje

SSKJ je v slovenskem prostoru uveljavil t. i. globinskopodstavni tip zapisovanja izgovora. Ta je v rabi tudi v slovenščini podobnih homografijah (npr. slovanski jeziki nasploh, italijanščina, nizozemščina, švedščina), medtem ko v jezikih, kjer je pisava sorazmerno oddaljena od fonemske strukture besede (tipična primera sta francoščina ali angleščina), prevladuje fonemski zapis, kar pa se povezuje tudi z morfonološkimi in oblikoslovnimi značilnostmi teh jezikov (prim. Booij 2003). V težnji po informativni zgoščenosti oz. gospodarnosti (prim. Jakopin 1964: 165–167) je petzvezkovni SSKJ odpravil način zapisovanja izgovora v poskusnem snopiču (SSKJ 1964), kjer so bile osnovne oblike iztočnic zapisane v celoti skupaj s tonemom v oglatih oklepajih, in ohranil samo najnujnejše fonološke informacije: naglasno mesto je označil na iztočnici (kombinirano s segmentno opredelitvijo nesrednjih sredinskih samoglasnikov), iz pisave nepredvidljiv izgovor (sem spada tudi t. i. izgovor črke <l>, tj. morebitna prisotnost premene $l \rightarrow v / V_{\{C, \#\}}$) pa omejil na najmanjše okolje; tak način dopušča, da je izgovor nekaterih mlajših prevzetih besed zapisan v celoti ali z razširjenim okoljem. Večina iztočnic je bila tako izgovorno predvidljivih iz uvodnega dela.²

T. i. tonemski naglas (tj. kombinacija naglasnega mesta, kvantitete in tona) je označen posebej s transkripcijo, ki je bila v navadi že iz Pleteršnikovega slovarja (1894–1895), to pa vključuje tudi naglasno znamenje na <r> (ř in ř̂), kar izhaja iz ugotovitev diahronnega jezikoslovja. V Pleteršnikovem slovarju je bil tonemski naglas del pisne podobe iztočnice (v SSSH 1950 pa v navadnih oklepajih v zaglavju), zato

² Prim. SSKJ, § 175: »Izgovor besed se ravna po pisavi, le da je treba upoštevati osnovna pravila o izgovoru v zvočnikov in izglasnih zvenceh sloglasnikov ter o asimilacijah sloglasnikov po zvencečnosti. Prav tako je treba upoštevati, da se izgovarja *e* kot polglasnik v tistih primerih, kadar v drugi osnovni obliki izpada [...] ter da se *-l* izgovarja kot *ʎ* v ednini moškega spola deležnika na *-l* [...]. Na vse to slovar ne opozarja.« (Podčr. P. J.)

bi ga morali avtorji SSKJ slovarsko prikazati drugače (v SSKJ 1964 ni nobenega relevantnega primera).

SP 2001 je vpeljal nekatere novosti: očiten je prehod k fonemsko-fonetičnemu zapisu izgovora, ki pa ni ne fonemski ne fonetičen, temveč kombinacija obeh, kar se vidi pri izgovoru črke <l> (na to sem že opozoril, gl. Jurgec 2003: 49–50, vendar v zvezi s tem ni bilo jasnega odgovora, gl. Toporišič 2004). Upoštevana je premena po zvonečnosti, tudi v izglasju. Zapisovanje tonemov je razvezano, kar se v praksi pokaže kot precej nepraktično (pomišljaj ima tako več pomenov: variantnost ali odvisno obliko, npr. primernik pri pridevnikih). Precej teoretičnih pomanjkljivosti iz SSKJ je bilo v SP 2001 odpravljenih ali izboljšanih, ostaja pa zapisovanje naglasnega mesta in tonema na <r> za /ɛr/. V SP 2001 se pokaže še dvojni pomen naglasnih znamenj na iztočnici, ki ne označujejo le naglasno mesto in kvantiteto, ampak so lahko tudi del pisne podobe iztočnice, npr. v tipu *abbé* (ki ga ima že SSKJ).³ – Ostali priročniki so glede izgovora manj pomembni, saj se ponavadi navezujejo na klasični SSKJ-jevski model z nekaterimi dopolnitvami.

2.2 Posebnosti novejšega slovenskega besedja in novosti v teoriji

Neologizmi v slovenščini so bodisi taki s spremenjenimi (a) pomenskimi ali (b) kategorialnimi lastnostmi bodisi na novo (c) tvorjeni ali (č) prevzeti (prim. Bokal 2003). Fonološko so relevantne vse skupine razen prve, glavna deleža pa sestavljata prevzeto besedje, katerega izgovor največkrat ni predvidljiv iz zapisa na segmentni ravni, in tvorjeno besedje, ki je posebno s stališča naglasnosti. Zato je utemeljeno pričakovati, da bo velik del iztočnic SNB že po načelih SSKJ zapisan v celoti ali deloma, tako kot je bilo to v SP 2001. Predhodna raziskava novejšega slovenskega besedja (Jurgec 2004b) je to potrdila.

V leksikalno-fonološko posebnem SNB bi bilo zato smiselno zapisovati izgovor besed tudi, kadar je ta »načeloma predvidljiv iz pisne podobe«, in se tako obenem izogniti obsežnejšemu uvodnemu delu. V skladu s teoretičnimi fonološkimi ugotovitvami pa globinskopodstavni ali mešani fonemsko-fonetični zapis ni sprejemljiv; fonetični je zaradi razvejene alofonije (posebej fonemi /v/, /n/, /e/) manj primeren in do uporabnika zaradi podrobnosti neprijazen. Fonemski zapis sicer onemogoča posebno označevanje variante [ɥ] fonema /v/, vendar je ta predvidljiva s pravili komplementarne distribucije.

2.3 Prikaz izgovora v SNB

Zaradi **fonemskega zapisa** bo izgovor iztočnic zapisan v poševnih oklepajih (tako tudi VST 2002, vendar je tam izgovor še vedno globinskopodstaven), v zaglavju bo postavljen za oblikoslovnimi končaji in pred slovničnimi označevalniki. Iztočnica sama bo zapisana brez diakritičnih znamenj s fonološko vsebino, kar bo izločilo tiste iztočnice, kjer so ta že del pisne podobe.⁴ Premena po zvonečnosti bo razvezana,

³ Na to pomanjkljivost je opozoril že Dular (2002: 217).

⁴ S tem bo prekinjena uveljavljena tradicija naglasnih znamenj, na katere naj bi bili uporabniki že navajeni. Vendar praksa največkrat pokaže, da povprečen govorec slovenščine naglasna znamenja slabo ločuje med seboj (podatki iz Nove besede: *me glá*

odvisna oblika ponovljena: **biocid** -a /bijo'ci:t bijo'ci:da/; presledek bo v izgovornem delu vedno zaznamoval samo premor, tj. najvišjo fonološko mejo (#). Zlogovna meja (.) bo označena samo tam, kjer je nepričakovana (pri tvojenkah tipa **biovreme** -na /,bi:jo'vré:me ,bi:jo.vre'mé:na/).

Primer	SSKJ (SP 2001)	IPA	SNB (predlog)
l <u>i</u> st	i	i	i
p <u>e</u> st	é	e	e
t <u>e</u> ta k <u>e</u> met	ê è	ɛ	ɛ
ek <u>r</u> an	e	ɛ	e
gr <u>a</u> d	a	a	a
me <u>g</u> la za <u>j</u> ec	ə	ə	ə
so <u>b</u> a gr <u>o</u> m	ô ò	ɔ	ɔ
o <u>b</u> ed	o	ɔ	o
to <u>o</u> nik	ó	o	o
s <u>u</u> h	u	u	u
v <u>u</u> ino sol	v u	ʊ u	v
ja <u>s</u> no za <u>k</u> aj	j	j i	j
re <u>č</u> i	r	r	r
me <u>tr</u> ski	r	ər	ər
l <u>l</u> ina	l	l	l
mo <u>u</u> st	m	m	m
no <u>u</u> r	n	n	n
pi <u>u</u> sati	p	p	p
bi <u>u</u> k	b	b	b
ti <u>u</u> r	t	t	t
da <u>u</u> r	d	d	d
ka <u>u</u> pa	k	k	k
go <u>u</u> ba	g	g	g
fi <u>u</u> ga <u>A</u> fganistan	f	f v	f
hi <u>u</u> ša	h	x	h
si <u>u</u> to	s	s	s
zo <u>u</u> b	z	z	z
ši <u>u</u> pa	š	ʃ	š
že <u>u</u> p	ž	ʒ	ž
ce <u>u</u> na	c	ts	c
Ko <u>u</u> gbek <u>d</u> zeta	dz	dz	dz
ča <u>u</u> s	č	tʃ	č
d <u>u</u> žip	dž	dʒ	dž

Prikaz 1: Nabor segmentnih oznak v SNB v primerjavi s SSKJ (dopolnitve po SP 2001) in IPA (po Šuštaršič idr. 1995, 1999)

12, Francé 10). Na to še dodatno vplivajo nekatere manj domišljene transkripcijske novosti (najbolj tip +snóv, +muzéj).

Nabor znakov. V sinhroni strukturalni slovenistiki druge polovice 20. stoletja je prevladoval zapis, ki ni ločeval med pari nesrednjih sredinskih samoglasnikov: /e/ je tako zaznamoval nenapeti sprednji samoglasnik srednje odprtostne stopnje, tako da je bilo diakritično znamenje v vlogi fonemskega razlikovalnika za knjižni jezik obvezno. Po zakonitostih sodobnih transkripcijskih načel je treba fonemske razlike – posebej še za kardinalne samoglasnike – v čim večjem obsegu zajeti na znakovni ravni, medtem ko diakritična znamenja zaznamujejo druge kontraste (prim. Vierrege 1989). Za označevanje tonemskih govorov je bilo do sedaj v rabi razlikovalno znamenje za [± ožino] oz. [± napetost] – tako [e] proti [e]. Še najbolj izdelan je transkripcijski sistem mednarodne fonetične abecede (IPA 1999), ki so ga za slovenščino naredili Šuštaršič idr. 1995, 1999, vendar pa zaradi nerazširjenosti v slovenistični stroki in med uporabniki slovarjev nasploh v celoti ni primeren. Na Slovenskem je bila IPA (čeprav nekoliko spremenjena, imenovana kar »mednarodna transkripcija«) uporabljena npr. za fonetični prepis Brižinskih spomenikov (Logar idr. 1992)⁵ ali v Toporišič 1961. Razen tega naj omenim še transkripcijo OLA (FO 1981) in t. i. dialektološko novo nacionalno transkripcijo (Logar 1975: 85–87, prim. Kenda Jež 1996: VIII–XV).

Kljub izdelanosti sistema IPA, ki prilagojen za največje šrevilo jezikov, predlagam kompromisno rešitev, ki bo slovenskemu uporabniku še dovolj znana in čim bolj približana grafemom (tako označbe za /r/, /š/, /ž/, /č/, /dž/, /h/, /g/ namesto IPI-nih /r/, /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, /dʒ/, /x/, /g/).

Celotni inventar segmentnih označb glede na klasično sinhrono netonemsko transkripcijo (SSKJ in SP 2001) in mednarodno fonetično abecedo je v prikazu 1 (30 fonemov, od tega sta 2 fonemska samo v prevzetih besedah; prim. Jurgec 1999, nav. po Tivadar in Jurgec 2003: 214–216).

Pomanjkljivosti SSKJ (in SP 2001), ki izhajajo iz navezovanja fonetične oblike na pisno obliko iztočnice (<e>, <o>), bodo v SNB odpravljene. <r> za t. i. obstojno zvezo (po Toporišič 2000: 72) /ər/bo razvezan v zaporedje dveh fonemov /ə/ + /r/.

Prozodične oznake. SNB bo v fonološkem razdelku prikazoval vse tri nadsegmentne lastnosti knjižne slovenščine: naglasno mesto, kvantiteto in tonem (v knjižnem jeziku variantno). Slednjega je SSKJ (in po njem SP 2001) predstavljal posebej v navadnih oklepajih na koncu zaglavja, kjer je bil zapisan samo fonem v posebni tonemski transkripciji (oz. grafem <r>) in ustrezno diakritično znamenje – vse to izhaja že iz prakse Pleteršnikovega slovarja (prim. tudi podobno označevanje v SSSH 1950). Oznaka tonema je namenjena predvsem strokovnjakom, za splošnega uporabnika realno nima uporabne vrednosti. Vendar pa se tako v istem priročniku vzpostavljata dve vzporedni transkripciji; isti znak pomeni dve različni realiji (npr. oznaka <é> zaznamuje dolgi naglašeni /e/ ali akutirani dolgi naglašeni /e/) – tako stanje je izšlo iz dvojnosti slovenske transkripcijske tradicije.

⁵ Toporišič (1994: 26) v svojem članku o omenjeni publikaciji piše izrazito kritično o transkripciji: »Avtorji uporabljajo nerodni mednarodni način zaznamovanja glasov in naglasa namesto praktičnejšega slovanskega, kar velja pa zlasti za pisanje šumevcev, pa tudi sicer. Nestrokovnemu bralcu (pa tudi v izročilu izvedenemu šolanemu) se tako odtujuje zvočna podoba tega jezika[.]« Nikakor pa se ne morem strinjati s Toporišičem, da uveljavljeno oz. slovensko zapisovanje »ravno tako natančno kot mednarodno, je pa zlasti čitljivo tudi za navadnega bralca v veliko večji meri kot t. i. mednarodno« (n., d., 26–27, op. 6), kar je razvidno tudi iz pričujočega besedila v celoti.

V SNB bo ta problem sistematiziran. Nadsegmentne lastnosti bodo znakovno ločene: naglasno mesto (tj. primarni naglas na besedni oz. besednozvezni ravni) kot <˘> (stavljeno pred naglašenim zlogom), kvantiteta z <:;>, tonem pa z diakritičnim akutom <'> ali gravisom <>`> (za cirkumfleks). Označevanje izgovora ne bo podvojeno za obe različici knjižnega jezika, temveč bo netonemska predvidljiva iz tonemske. Tonemi ne bodo označeni na kratkih samoglasnikih, ki naj bi bili po prevladujoči teoriji cirkumfektirani (= nezaznamovani), in kadar bo tonem dvojničen, tj. cirkumfektirano-akutiran. Nadsegmentne lastnosti so v prikazu 2 primerjane z drugimi transkripcijskimi sistemi.

Fonem	Primer	SSKJ (SP 2001)	IPA	SNB (predlog)
/i/	l <u>ī</u> pa	í (i)	'i:	'i:
	l <u>ī</u> st	í (ī)	'i:	'i:
	m <u>ī</u> š	i (ī)	'i:	'i
	spat <u>ī</u>	i	i	i
/e/	v <u>e</u> da	é (é)	'è:	'è:
	p <u>e</u> st	é (ê)	'é:	'è:
/ɛ/	t <u>e</u> ta	ê (é)	'è:	'é:
	af <u>e</u> ra	ê (ê)	'é:	'è:
	km <u>e</u> t	è (è)	'é:	'ɛ
	ek <u>e</u> ran	e	ɛ	e
/a/	kr <u>a</u> va	á (á)	'à:	'á:
	gr <u>a</u> d	á (â)	'á:	'à:
	kr <u>a</u> p	à (â)	'á:	'a
	az <u>i</u> l	a	a	a
/ə/	b <u>e</u> zeg	è (à)	'ə	'ə
	bez <u>e</u> g	è (â)	'á	'ə
	del <u>a</u> vec	ə	ə	ə
	kr <u>p</u> a	í (ř)	'ər	'ər
	pr <u>t</u>	í (ř)	'ər	'ər
	r <u>d</u> eč	–	ər	ər
/ɔ/	ko <u>o</u> za	ô (ó)	'ò:	'ò:
	o <u>o</u> čka	ô (ô)	'ó:	'ò:
	kr <u>o</u> p	ò (ö)	'ó:	'ɔ
	o <u>o</u> bed	o	ɔ	o
/o/	to <u>o</u> ča	ó (ô)	'ò:	'ò:
	po <u>o</u> pek	ó (ô)	'ó:	'ò:
/u/	gu <u>u</u> ba	ú (ú)	'ù:	'ù:
	su <u>u</u> h	ú (û)	'ù:	'ù:
	ku <u>u</u> p	ù (ü)	'ù:	'u
	č <u>u</u> den	u	u	u

Prikaz 2: Nabor nadsegmentnih oznak po samoglasniških fonemih v SNB v primerjavi s SSKJ (dopolnitve po SP 2001) in IPA (po Šuštaršič idr. 1995, 1999)

Primerjalno izstopa za slovensko tradicijo nenavadna razporeditev oznak za toneme po IPI (izhaja iz splošnega pomena oznak akut 'visok ton' in gravis 'nizek ton' v sistemu tonskih oznak), ki se označujejo na dveh zlogih: *lipa* /'li:pá/, *beseda* /be'sé:dá/ (prim. Šuštaršič idr. 1995, 1999). Sprejemljivejši je na Slovenskem (tudi v dialektologiji) bolj uveljavljen način, kjer oznaka akut na naglašenem samostalniku označuje akustski tonski potek (prim. FO 1981, Kenda Jež 1996). – O neprimarnem naglasu in njegovi oznaki gl. še dalje.

3 Določevanje fonoloških značilnosti iztočnic

Kot fonološko (in posledično pravorečno) najbolj problematično se za slovenščino kaže določevanje premene $l \rightarrow v / V_{\{C, \#\}}$ na segmentni ravni in nadsegmentne lastnosti v celoti, s čimer imajo rojeni govorniki slovenščine največ težav (v rabi se to izraža kot očitna variabilnost).

3.1 Dosedanje izkušnje

SSKJ je izgovor iztočnic in njihovih odvisnih oblik določeval v prvi fazi teoretično (predvsem diahrono), deloma pa tudi na podlagi anket (prim. Toporišič 1969a). Sočasne objave (Rigler 1970, 1971a) in interno gradivo leksikološke sekcije (rezultati anket po alfabetariju, skupno 21 zvezkov) dokazujejo, da je bilo anketiranje obsežnejše narejeno za prvo knjigo slovarja, kasneje pa tonematika temelji zlasti na Riglerjevi in Logarjevi idiolektalni tonemskosti (deloma še U. Snedic in V. Nartnik za peto knjigo, vendar so bile narejene tudi ankete).

Otonemljanje v SSKJ je bilo v prvi fazi teoretično (kar velja zlasti za nekatere nedvoumne primere iz jedrnega besedja), kasneje pa preverjano tudi z anketami. Izgovor prevzetih besed je bil določen na podlagi anket.

V SP 2001 so bile dopolnjene nekatere odvisne oblike, ki so v SSKJ manjkale, dodatno je bilo otonemljeno lastnoimensko besedje. Toneme je določeval V. Nartnik z anketami in na podlagi svojega govora (anketirani so bili zlasti jezikoslovci tonemci, $N < 10$; interno gradivo leksikološke sekcije), dodatno pa sta jih popravljala J. Dular in J. Toporišič (prim. zapisnike pravopisne komisije, interno gradivo, in Dular 2003).

3.2 Posebnosti novejšega slovenskega besedja in novosti v teoriji

S stališča sodobne fonetike in fonologije dosednji način anketiranja ni optimalen, saj ni reprezentativen ne po številu in vrsti informatorjev ne po načinu anketiranja in dokumentiranja. Vprašanje standardizacije puščam tu ob strani, saj za mlajše prevzete besede in tvorjenke ni tako odločilno kot pri enojezičnem slovarju srednjega do velikega obsega.

Pilotna raziskava (Jurgec 2004b) je potrdila visoko verjetnost, da se bo velika večina iztočnic SNB razporejala v najbolj tipične morfonološke vzorce: po naglasnem mestu nepremične, po kvantiteti dolge (in brez premene) in po tonemu cirkumflektrane ($> 80\%$). Ker teorija do sedaj še ne more z gotovostjo izločiti manjšinskih (= necirkumflektranih) primerov, kot sta akutirano-cirkumflektrirani **nokia** -e /'no:kija/, **print** -a /'pri:nt/ ali akutirani **diler** -ja /'di:ler/, **duty** -ja /'djú:ti/,

ni predvideti njihove pokrajinske razporeditve, ostane le možnost dovolj obsežnega in relevantnega anketiranja.

3.3 Določevanje fonoloških značilnosti iztočnic v SNB

V pripravljalnem delu bo nadsegmentna in segmentna fonologija iztočnic določena teoretično. Iztočnice in njihove odvisne oblike bodo v drugem, najboljšežnejšem koraku preverjene z anketami, ki bodo temeljile na realnem sobesedilu iz redakcij. Treba bo pridobiti dovolj veliko število narečno razpršenih informatorjev in prostorske pogoje za študijski zajem govora.⁶ Posnetki bodo analizirani slušno in inštrumentalno, zbrani bodo podatki o segmentnih in nadsegmentnih lastnostih, na podlagi katerih bo iztočnica prikazana v slovarju. Podatki bodo služili tudi kot vir sočasnih fonetičnih raziskav. To bo priložnost za ponovno ovrednotenje različnih slovarskih rešitev (npr. samostalniki na *-/i:zəm/* v SP 2001 v primerjavi s SSKJ) oz. opazovanje sprememb v rabi in pojav variantnosti.

Posebna skupina novejših besed so tvorjenke. Dosedanja obravnava večnaglasnosti v slovenščini je izrazito pomanjkljiva (prim. Toporišič 1969b). Novejša teoretična dognanja (npr. Hayes 1995) zahtevajo rangiranje leksikalnega naglasa in v tem smislu uvedbo sekundarnega naglasa tudi v slovenščini (v slovarju bo označen kot <̂>, ni pa še končne rešitve o označevanju drugih nadsegmentnih lastnosti takih samoglasnikov). Ta tipologija bo izoblikovana šele ob nastajanju slovarja.

4 Primeri iz poskusnih redakcij

Sledi nekaj primerov fonoloških prikazov za iztočnice SNB. Za vsako iztočnico so navedeni deli glave in zaglavje do vključno izgovora. Gradivo so poskusne redakcije za SNB po Bokal idr. 2003. Distribucija sekundarnega naglasa še ni teoretično izdelana in bo v končnih redakcijah imela drugačno podobo.

babi -- /'bà:bi/
bageta -e /ba'gè:ta/
balirati -am /ba'li:rati/
balonarstvo -a /ba'lò:narstvo/
barbika -e /'bà:rbika/
bedž -a /'bè:č 'bè:dža/ tudi /'bè:č 'bè:dža/
bejba -e /'bè:jba/
bejbibif -a /'bè:jbì:bì:f/
besedilnik -a /bese'di:lnik/
biatlonec -nca /'bì:ja,tlonɛc/
binkoštnik -a /'bì:nkoštnik/
biocid -a /bijo'ci:t bijo'ci:da/

⁶ Zaenkrat studia za strogo jezikoslovne namene na Slovenskem še ni, kar onemogoča nadaljnji napredek fonetične znanosti, prim. Omerza 1970: 4–5, Toporišič 1975: 154.

biodiverziteta -e /bi:jodiverzi'tè:ta/
biokibernetika -e /bi:jokiber'né:tika/
bioterapija -e /bi:jotera'pi:ja/
biovreme -ena /bi:jo'vré:me ,bi:jo.vre'mé:na/
bivalnik -a /bi'vá:lnik/
blejzer -ja /'blè:jzer/
bliskovka -e /'bli:skovka/
blizuzvočnica -e /'blí:zu'zvò:čnica/
bodi -ja /'bò:di/ tudi /'bò:di/
boksarice -ic /'bò:ksarice 'bò:ksaric/
bolšjak -a /bov'šjâ:k/
bordati -am /'bo:rdati 'bò:rdam/
borelija -e /bo'rè:lija/
borelioza -e /boreli'jò:za/
borzni -a -o /'bò:rzni/
borznik -a /'bò:rznik/
borzništvo -a /'bò:rzništvo/
borznoposredniški -a -o /'bò:rznopo'srè:dniški/
bošnjaški -a -o /bo'šnjâ:ški/
božično-novoletni -a -o /bo'žičnonovo,lè:tni/
brezčrtni -a -o /breš'čârtni/
brezserifni -a -o /bres:e'rì:fni/
bridž -a /'bri:č 'bri:dža/
brisalka -e /bri'sâ:vka/
broker -ja /'brò:ker/
brokoli -ja /'brò:koli/
buler -ja /'bu:ler/
bulimija -e /buli'mì:ja/
bušido -a /bu'šì:do/

5 Sklep

Predstavil sem izhodišča za fonološki prikaz iztočnic v načrtovanem SNB. Zasnovan je na izboljšavah dosedanjih modelov ob upoštevanju novejših fonoloških teorij ter njihove uporabe v slovarjih, oba dela (zbiranje gradiva za določevanje izgovora in slovarski prikaz) pa bosta posebej prilagojena besedju, ki je predvsem tvorjeno ali prevzeto. Teoretično določevanje fonoloških spremenljivk je zato ovirano, posebno težavno pa bo določevanje t. i. večnaglasnic, kar bo zahtevalo oblikovanje nove teorije o naglasu pri tvorjenkah v slovenščini. Vzporedno z nastajanjem redakcij bodo nujne dodatne fonološke in fonetične raziskave.⁷

Se bo nadaljevalo.

⁷ Na predloge, predstavljene v tem članku, pričakujem kritične odzive.

Krajšave

V – samoglasnik

C – soglasnik

a → b / c_d – splošna oblika fonološkega pravila v generativni fonologiji (prim. Chomsky in Halle 1968)

(višaj) – najvišja fonološko relevantna meja (premor)

Navedenke, viri in literatura

- Бунимович idr. 2000 – Н. Т. Бунимович idr., *Словарь современных понятий и терминов*, Москва, Республика, 2000.
- Bokal 2003 – Ljudmila Bokal, 2003, Jezikovne spremembe s stališča novih besed, *Slovenski jezik – Slovene language studies* 4, 13–24.
- Bokal idr. 2003 – Ljudmila Bokal, Alenka Gložančev, Nataša Jakop, Polona Kostanjevec in Nastja Vojnovič, 2003, O načrtovanem slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika, *Jezikoslovni zapiski* IX/1, 7–47.
- Booij 2003 – Geert Booij, 2003, The codification of phonological, morphological, and syntactic information, *A practical guide to lexicography*, ur. Piet van Sterkenburg, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins publishing company (Terminology and lexicography research and practice, 6), 251–259.
- Chomsky in Halle 1968 – Noam Chomsky in Morris Halle, 1968, *The sound pattern of English*, New York [...], Harper & Row.
- Dular 2002 – Janez Dular, 2002, Pravopisni kompromis ali kompromisni pravopis, *38. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, Univerza v Ljubljani [...], 215–218.
- Dular 2003 – Janez Dular, 2003, Dopolnilo k odgovoru akademika Jožeta Toporišiča, *Slavistična revija* LI/2, 183–184.
- FO 1981 – *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenim Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Ur. Pavle Ivić idr. Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (Posebna izdanja, LV), 1981.
- Hayes 1995 – Bruce Hayes, 1995, *Metrical stress theory: Principles and case studies*, Chicago, London, The university of Chicago press.
- IPA 1999 – *Handbook of the International phonetic association: A guide to the use of the international phonetic alphabet*, Cambridge, Cambridge university press, 1999, <http://www2.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html>.
- Jakopin 1964 – Franc Jakopin, 1964, Slovar slovenskega knjižnega jezika: Ob izidu poskusnega snopiča, *Jezik in slovstvo* IX/6, 161–170.
- Jurgec 2003 – Peter Jurgec, 2003, Nekatera fonološka vprašanja v novem slovenskem pravopisu, *Slava* XIV/1–2 (2000–2001), 45–59.
- Jurgec 2004a – Peter Jurgec, 2004, Fonologija samoglasniških nizov v slovenščini, *Slavistična revija* LII/2, 119–140.
- Jurgec 2004b – Peter Jurgec, 2004, Fonološke značilnosti novejšega slovenskega

- besedja, 40. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, Univerza v Ljubljani [...], 179–181.
- Kenda Jež 1996 – Karmen Kenda - Jež, Uvodna pojasnila, Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, Ljubljana, ZRC SAZU, 1996, VII–XVIII.
- Knowles in Elliott 1997 – *The Oxford dictionary of new words*, ur. Elizabeth Knowles, Julia Elliott, Oxford, New York, Oxford university press, 1997.
- Logar 1975 – Tine Logar, 1975. *Slovenska narečja: Besedila*. Ljubljana, Mladinska knjiga (Kondor, 154).
- Logar idr. 1992 – Tine Logar, Franc Jakopin in Janez Zor, 1992, Fonetični prepis, *Brižinski spomeniki/Monumenta Frisingensia: Znanstvenokritična izdaja*, Ljubljana, Slovenska knjiga (Monumenta Slovenica, 3), 65–81.
- Martincová idr. 1998 – *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů*, ur. Olga Martincová idr., Praha, Academia, 1998.
- Martincová idr. 2004 – *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů*, 2, ur. Olga Martincová idr., Praha, Academia, 2004.
- NB – *Nova beseda*, http://www.bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html, 20. 10. 2004.
- Omerza 1970 – Zdravko Omerza, 1970, *Uporabna fonetika*, Ljubljana, DZS.
- Pirnat 1979 – Marta Pirnat, 1979, Izgovor črke *l* (u, wali v) kot *ɥ*, *Slavistična revija* XXVII/2, 215–229.
- Pleteršnik 1894–1895 – Maks Pleteršnik, 1894–1895, *Slovensko-nemški slovar: Prvi del A–O, Drugi del P–Ž*, Ljubljana.
- Rigler 1970 – Jakob Rigler, 1970, Akcentske variante I, *Slavistična revija* XVIII/1–2, 5–15.
- Rigler 1971a – Jakob Rigler, 1971, Akcentske variante II, *Slavistična revija* XIX/1, 1–12.
- Rigler 1971b – Jakob Rigler, 1971, H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ, *Slavistična revija* XIX/4, 433–462, XX/2, 244–251.
- Rigler 1980 – Jakob Rigler, 1980, O izgovoru črke *l* v SSKJ, *Slavistična revija* XXVIII/1, 114–120.
- Snoj 1997 – Marko Snoj, 1997, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana, MK (Cicero).
- Snoj 2003 – Marko Snoj, 2003, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana, Modrijan.
- SP 2001 – *Slovenski pravopis*, Ljubljana: ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- SSHS 1950 – *Slovensko-srbohrvatski slovar: 1. zvezek (1.–31. pola)*, A–O, Ljubljana, DZS, 1950.
- SSKJ – *Slovar slovenskega knjižnega jezika: 1. knjiga A–H; 2. knjiga I–Na; 3. knjiga Ne–Pren; 4. knjiga Preo–Š; 5. knjiga T–Ž*, Ljubljana, DZS, 1991.
- SSKJ 1964 – *Slovar slovenskega knjižnega jezika: Poskusni snopič*, ur. Anton Bajec, Mile Klopčič, France Tomšič, idr., Ljubljana, SAZU, Inštitut za slovenski jezik, 1964.
- Srebot Rejec 1975 – Tatjana Srebot Rejec, 1975, *Soglasniški sklopi v slovenščini in kontrastivna analiza angleških in slovenskih soglasniških sklopov, Magistrska naloga*, Ljubljana.
- Srebot Rejec 1992 – Tatjana Srebot Rejec, 1992, Initial and final sonorant clusters in Slovene, *Linguistica* XXXII, 227–230.
- Šuštaršič idr. 1995 – Rastislav Šuštaršič, Smiljana Komar in Bojan Petek, 1995,

- Slovene: Illustrations of the IPA, *Journal of the International phonetic association* XXV/2, 86–90.
- Šuštaršič idr. 1999 – Rastislav Šuštaršič, Smiljana Komar in Bojan Petek, 1999, Slovene, *Handbook of the International phonetic association*, Cambridge, Cambridge university press, 135–139.
- Tivadar in Jurgec 2003 – Hotimir Tivadar in Peter Jurgec, 2003, Podoba govornega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001, *Slavistična revija* LI/2, 203–220.
- Toporišič 1961 – Toporišič, Jože, 1961, *Slovenski jezik na pločama: Izgovor i intonacija s recitacijama*, Zagreb, Jugoton (Acta Instituti phonetici, 9).
- Toporišič 1969a – Jože Toporišič, 1969, Ankete za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in količinski naglasnega samoglasnika, *Jezik in slovstvo* XIV/8, 249–260.
- Toporišič 1969b – Jože Toporišič, 1969, O eno- in večglasnosti nekaterih besednih kategorij, *Jezik in slovstvo* XIV/2, 51–59.
- Toporišič 1971 – Jože Toporišič, 1971, Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I, *Slavistična revija* XIX/1, 55–75, XIX/2, 222–229.
- Toporišič 1975 – Jože Toporišič, 1975, Formanti slovenskega knjižnega jezika, *Slavistična revija* XXIII/2, 153–196.
- Toporišič 1994 – Jože Toporišič, 1994, Izdaja *Brižinskih spomenikov* iz leta 1992, *Slavistična revija* XLII/1, 25–38.
- Toporišič 2000 – Jože Toporišič, 2000, *Slovenska slovnica*, Maribor, Obzorja.
- Toporišič 2004 – Jože Toporišič, 2004, K študentovski kritiki Slovenskega pravopisa 2001 v *Slavi, Slava* XVI/1–2 (2002–2003), 65–78.
- Vieregge 1989 – Wilhelm H. Vieregge, 1989, *Phonetische Transkription: Theorie und Praxis der Symbolphonetik*, Stuttgart, Franz Steiner (Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, 60).
- VST 2002 – *Veliki slovar tujk*, Ljubljana, CZ, 2002.
- Zemljak idr. 2002 – Melita Zemljak, Zdravko Kačič, Simon Dobrišek, Jerneja Gros in Peter Weiss, 2002, Računalniški simbolni fonetični zapis slovenskega govora, *Slavistična revija* L/2, 159–169.

Phonology in the Dictionary of Newer Standard Slovene Words

Summary

The traditional model in the lexicographic treatment of phonology has been established mainly in the Dictionary of Standard Slovene (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1970–1991) and has been only slightly modified in the Slovene Orthographic Code (Slovenski pravopis, 2001). There will be a different approach to the lexicographic treatment of phonological issues in the planned Dictionary of Newer Standard Slovene Words (Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika) resulting from specific features of the new lexis and recent theoretical findings in the fields of phonology and phonetics.

The first step will be a theoretical determination of suprasegmental features and selected segmental issues, which will be followed by extensive interviewing of speakers of tonemic and non-tonemic variants of Standard Slovene. The transcription will no longer be morphologically based, as is still the case for languages similar or related to Slovene, but will focus on the phoneme itself, which will also be the case for [ɥ]. The transcription will be a combination of the established synchronous transcription and that of the international IPA-standards. All entries will be given full pronunciation.

Another issue in discussing newer Slovene words is the secondary stress (or, in Slovene phonological tradition, the presence of two stressed syllables) which calls for further research on the basis of the collected corpus material.